

לא עכשיו אימתי. וכן עיין ברמב"ם הלכות תשובה, ב, א, שאומר: „אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה כיום מיתחו ומח בתשובתו כל צונותיו נמחלין, וכי"י, שאינו מזכיר ידויו של עבן, אלא מזכיר פסוק מקהלת כדי להוכיח שנמחל לאדם בתשובה כזו, אע"פ שהמתין עד סוף ימיו לשוב. ונראה שגם בידידי של מי שנוטה למות, יש שני מחייבים. אם הוא יודע שיש בידי עונות, אז הוא צריך לעשות תשובה ולהתודות עליהם, כדי שמיחתו יכפר לו. ויש עוד מחייב של ידויו אצלו, והוא כדי להצדיק דין שמים עליו, שהוא הולך למות. ועיין בסמ"ק סי' ב. וכן הוא שיטת הסמ"ג, שיש מצוות עשה להצדיק את הדין. וז"ל הסמ"ק שם: „לצדק הדין על כל המאורע וכי ומצוה זו נוטה אל האהבה כאשר דרשו רבותינו (ברכות כד, סנהדרין קא) בכל מאורץ, בכל מדה ומדה שהוא מורד לך. גם מצינו בדרות הראשונים שהיו מחבבין היסורין, וגם דרש ר' עקיבא חביבין יסורין". אם כן, מי שנוטה למות צריך להצדיק את הדין כמו שיש חיוב להצדיק כל מאורע שבא על האדם, וכמו שצריך היצא ליהרג להצדיק את הדין. וא"כ, זהו הפשט בגמרא שבת, הלומדת, לפי רש"י, את הידיו של הנוטה למות מהידידי של הרוגי בית דין. וע"ע בנצי"ב הני"ל ביומא, שאומר שהידידי של הנוטה למות הוא כמו ידיו על קרבן, שדבר המכפר מצריך וידוי לבוא עמו. ולדברינו, גם זה אמת, שכמו שיש שני מחייבים של ידיו להרוגי בית דין, דהיינו, חיוב ידיו עם תשובה מצד דבר המכפר, וחיוב ידיו מצד צורך הדין, כן יש שני מחייבים אלה בידידי של הנוטה למות.

חוב יצחק אברתם טברסקי
חבר הכולל

סנהדרין מברורים או מהווים הלכה?

מקדש לזכר אבי מורי חרב מנחם נחום בן חרב יצחק ז"ל

— א —

אחד השאלות היסודיות של יהדות היא אופי פסק סנהדרין: האם הם רק מבררים הולכה או מהווים אותה. בהשקפה ראשונה הענין הוא כאילו מחלוקת בין שתי פרשיות: לא חסור ופר העלם דבר של ציבור. לא חסור לכאורה ואמרת שהם מהווים ההלכה, אפילו גראים בעיניך שאומרים על הימין שהוא שמאל תשמע להם. מאיך פר העלם דבר של ציבור לכאורה מראה שאינם מהווים אלא מגלים ההלכה, ואם טעו — עליהם ליתן את הדין. פשר הדבר אפשר למצוא רק בכיור שחי הפרשיות ועל ידי נימוק יסודי במקורות השייכים להם. יש להקדים כמה שאלות הטעונים בירור:

(א) סנהדרין צ' להביא פר העלם דבר של ציבור אף במקום שטעו בדבר משנה ונתבטלה פסקי רצ"ע למה מביאים קרבן על מעשה הוראה שנתבטלה.

(ב) כשטעו בדבר שהצדוקים מודים בו פטורים מקרבן זה? וצ"ב מה הגדרת טעות זה שגורעה עוד יותר מהיכא שטעו בדבר משנה — שאיך מעשה יכולה להיות פחותה ממעשה שנתבטלה.

(ג) לכאורה יש סתירה גלויה בענין החיוב של לא חסור בדברי חז"ל. המשנה קובעת שאם „הורו כ"ד וידע אחד מהן שטעו או הלמיד והוא ראוי להוראה הולך ועשה על פיחן... הרי זה חייב מפני שלא הלה בב"ד". והגמ' מבארת משמעות המשנה שוראי אסור ללכת אחר סנהדרין שטעה. ומפרש שמה שאין זה ממש חוטא במויד היינו משום שטעה חשב שיש מצוה לשמוע לסנהדרין על כל פנים — ובאמת אסור.

וכן מבאר הירושלמי: „אלא שהוא כטועה לומר תורה אמרה אחריהם“...

דחני יכול אם יאמרו לך על ימין שהי' שמאל ועל שמאל שהיא ימין תשמע להם. ח"ל ללכת ימין ושמאל".⁷

כל האמור כאן סותר כנראה לספרי⁸ המפורסם הא' ש"אפילו מראים בעיניך שאומרים לך על הימין שהוא שמאל ועל השמאל שהוא ימין שמע להם", וצ"ע.

(ד) הרמב"ם⁹ מגדיר החלטה הזו שאין לשמוע לסנהדרין כשהם טועים בכך: "ויש בזה תנאי יתבונן בו המסתכל בראשון של הוריות בעין יפה, והוא שאם היה בזמן סנהדרין חכם וראוי להוראה והורו ב"ד הגדול בדבר אחד להיתח"ם¹⁰ והוא סובר ששמו בחוראתן אין עליו מצוה לשמוע דברי החכמים ואינו רשאי להחיר לעצמו הדבר האסור לו אבל ינהג חומר לעצמו (וכל שכן אם היה מכלל הסנהדרין וישב עמהם בב"ד הגדול) ויש עליו לבוא לפניהם ולומר טענותיו להם הם ישאו ויתנו עמו ואם הסכימו רובם"¹¹ בביטול הדעת הזוהא שאמר ושכשו עליו סברותיו יחזור וינהג בדעתם אחרי כן לאחר שישלוקו אוהו ויעשו הסכמה בטענתו".

הגדרה זו צ"ב. מה טעם החילוק בין קודם בואו לסנהדרין לאחר הויכוח. וכן צ"ע איך מוציא הרמב"ם חילוק זה מ"ראשון הוריות".

(ה) יש דבר מזור בהגדרת הרמב"ם לחיוב לשמוע לסנהדרין במקום שנראה בעיני החכם שטעו. הרמב"ם כותב:¹²

"ומה שהסכימו עליו רובם הוא הדבר שנצטרינו עליו מן התורה. וכעובר על דעתו שאינו כמו שהסכימו הם ונעשה זקן ממרא בזמן ד"ג... וזהו מה שאמרו אפילו-אומרים על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל... שכן הוא המצוה לנו מאדון התורה יתברך שלא יאמר בעל המחלוקת האיך אחיר לעצמי זה ואנכי יודע (בוראי)¹³ שהם טועים, והנה נאמר לו בכך אתה מצוה, וכענין שנהג רבי יהושע עם ר"ג ביוזכ"פ שחל להיות בחשבונו, כמו שהוזכר במסכת ראש השנה".

וכבר העיר¹⁴ שהדוגמא של ר' יהושע היא פלא, ובאמת מעשה לסחור היה. אם באמת יש הלכה של לא תסור במקום טעות, למה היה ר"ע צ"ל לר' יהושע שיש הלכה של "אתם" (ששומעים לקביעות סנהדרין בקביעות החזשים וכו' אפילו במקום טעות), ולא הספיק בהלכה הכללית של לא תסור? ולמה צריכים הלכה של "אתם", אם ה"ה בכל התורה מכה "לא תסור"? ואם יש הלכה מיוחדת בקביעות חדשים, מדוע מביא הרמב"ם ראייה מכאן לכל התורה?

כבר דנו בענינים אלו רבים¹⁵. כדי לנסד ולברר הדברים כהוגן צריכים להגדיר בהירות שלשה שלבים של טעות — שהם כנגד ג' שלבים של שאילות הלכותיות.

הטעות הקלה ביותר היא טועה בשיקול הדעת. והוא כנגד דין הלכתי שבי הצדדים אפשריות וכלל תורה¹⁶. אף שפוסקים כמד אחד, גם הצד השני גוף תורה הוא.

חמור ממנו הוא הטעות של טועה בדבר משנה. כאן אין הצד השני בכלל הלכה ואינו אפשרות כלל. באמת יש רק תשובה אחת הלכתית לשאלה זו¹⁷.

חמור, מה שהוא בנדר זו או זו אינו קבוע אלא הכל לפי הדור. כשחלקו ב"ש וב"ה עצמם, נאמר שאלו ואלו דברי אלקים חיים¹⁸. אבל אחר שנקבעה ההלכה בכירור כב"ה, ב"ש במקום כ"ה אינה משנה¹⁹.

השלב השלישי הוא הטעות הכי חמור, והיינו טועה בדבר שהצדוקים מודים בו. כאן לא רק שאין אלא תשובה אחת הלכתית, אלא מעיקרו א"כ שום שאלה כלל.

כאמור, ההבדל בין שלב הראשון ושני היינו: באם באמת יש כאן מקום למחלוקת ובי' צדדים א"ל. בשלב הראשון גם השיטה הנדחה חלק מהלכה (אף שאין נוהגים כן למעשה), משא"כ בשלב השני. ר' יונה²⁰ מתאר שתי השלבים האלו כזה:

"וזה הדבר הוא למשל מענין הסברא... שיש שהיא לשני פנים, והחכם אע"פ שסברתו נוטה לזה הצד מבין הוא ומכיר כי חכם אחר יכול לומר דרך אחרת אלא שזה נראה לעיניו יותר, ויש סברא שהחכם המחודש אוהה יכיר וידע כי היא מוכרת על פי הסברא הנכונה ואין אליה פנים אחרות ולא ידעה חכם שיהלוק עליה, והמבין יכין".

הני"מ בין שתי מיני טעות. התלויים בשבילים אלו, היא שבוטעה בדבר משנה נתבטלה הוראתו, ובטעה בשיקול הדעת לא נתבטלה²¹. הטועה בשיקול הדעת עדיין הורה פסק הלכתי (אמנם מוטעה) משא"כ הטועה בדבר משנה שעבר גבול זה.

מכל מקום גם המורה בטעות בשיקול הדעת וגם המורה בטעות בדבר משנה

עשו מעשה הוראה (אף שהמורה בטעות דבר משנה נתבטל התוצאה של מעשה הוראה זו). ומשום כך בשני הגדרים האלו מביאים סנהדרין פר העלם דבר של ציבור, בין נתבטלה או נתקיימה הוראתם. ומביאים קרבן על המעשה, וכמו שיש חיוב על עבירה אע"פ שתוצאתו נתבטלה.²²

בטועה בדבר שתצדקים מודים בו, אינם מביאים קרבן.²³ זה אינו משום גריעות הפסק שנתנו, אלא משום מה שלא היה כל שאילה מחילה. הגדרת הוראה היא ההחזת דאות²⁴ במקום שהיה ספק.²⁵ כיון שלא היה שום ספק, ולפיכך אין כאן מעשה הוראה (אף לולי טעותם). וזה כמו מורה הלכה בפני רבו שמוחר דבר שלא היה שום ספק מעיקרא, אלא גילוי מילתא בעלמא.²⁶ לפי' א' הגמ', "שולל קרי ביה רב הוא" ולא היה כאן שום מעשה הוראה — ולפיכך פטורים מקרבן.²⁷

ג —

בדאי אי אפשר לומר שהחזרה ציורה לנו לשמוע לפסק סנהדרין במקום שהוא מתנגד להלכה ממש.²⁸ דבר זה מובן מאיליו, וגם מפורש בדברי תושב"כ, תושב"ע²⁹ הדברי הראשונים ואחרונים. כל הענין של לא חסור נאמר דיקא במסגרת של ספק: "כי יפלא ממך דבר למשפט... החזרה הודירה שלא ללכת אחרי הרוב לרע"³⁰ וכן נכפל בספר משלי.³¹

הריב"א³² מביא פרש"י ששומעים כשאומרים על הימין שהוא שמאל וחתמיה: "וכי שומעין לחכם שאומר על סמא טהור ועל אסור מותרין?"

וכזה כותב הרמב"ם³³:

"לפי שכל דבר שהוכח לא חוסיף אמתו ולא יחזוק ונכון שבו בהסכמת כל העולם עליו, ולא תגרע אמתו ולא יחלש הנכון שבו אם יחלקו כל אנשי הארץ עליו".

וכן כתב ר' יחזקאל לנדא³⁴ לדבר פשוט שאין ההלכה תלויה בהוראה אלא המותר מותר והאסור אסור ואף ב"ד הגדול חייבים להשתלל ללכת אחרי ההלכה האמיתית — אף שיש הלכה של לא חסור. החזרה היא אמת, חותמה של הקב"ה³⁵, וא"א לבטלה.

אם כן, צריכים להבין דברי הספרי. ההגדרות שקבענו למעלה יכולים לשמש כיסוד להבנת דברי הספרי והירושלמי וכו'. מסנתב³⁶ שמה שהולכים אחר פסק ב"ד במקום שטועים היינו דוקא בכח"ג שאף אם לדעתנו הם טועים, אינו אלא טעות של שיקול הדעת. אף אם נראה שטועים הם, מ"מ הוראתם בכלל הלכה ותורה — ואף אם היינו קובעים אחרת מדעתנו, מצוים אנתנו לקבל דעתם. אבל במקום שהם (לדעתנו) טועים בדבר משנה אין הוראתם בכלל הלכה ואסור לשמוע להם.

הוה טעם השינוי דיוק לשון דברי רבותינו שהספרי מדבר על מראין בעיניך שהם א' על ימין שהוא שמאל — ואילו הירושלמי מדבר על אם א' על הימין וכו'. הספרי מדבר על טעות שאפשר להחזוכה עליו, הירושלמי מדבר על טעות גמור. הספרי מדבר על טועה בשיקול הדעת — והירושלמי על טועה בדבר משנה³⁷.

חילוק זה משמע קצת גם מדברי הרמב"ם. הרמב"ם³⁸ מנמק אמאי רק ה"ח חולק על סנהדרין כשהם טועים ומפרש שאינו משום שרק ה"ח יש לו זכות וכוח להורות וכו' — אלא משום שרק ה"ח יכול לשעון בודאות ופירוי שטעו סנהדרין. כלומר, רק ה"ח יכול לקבוע הוראות של הטעות שבמקומו אין שומעים להם (שאילו יש מקום ליזכות מחוייב לשמוע להם).

יש שנמנעים מלפרש הענין כן³⁹ ע"פ דברי תגמ"ו⁴⁰ הקובעת שאף אם הוקן פוסק ע"פ מסורה וסנהדרין פוסקים מדעת עצמן צריך הוא לשמוע להוראתם. מכאן דקדקו שאף במקום שהוא ודאי שטעו צריך לשמוע להם:

אמנם המדייק בסוגיא יראה שא"ז מוכרח כלל. באמת המסורה שמדובר עליו כאן אינו הלכה למשה מסיני או מ"סורה מקובלת לכל כלל (המהווה דאות) אלא מסורה מרובותיו. הדוגמא שמובא כאן הוא מחלוקת עקביא בן מהלאל וחכמים, כידוע לא היה שם מסורה מוסכמת⁴¹. ואף בהם מפי השמועה. והוא מפי הסברא יתכן שלמסורה כזו (מרבותיהם) ולא מכריע עסקינן אלא שאין לוקן ממרא מסורה כלל אלא סברא (כל' למד מעיניי אחר). וא"כ אפשר לפרש כמש"כ.

ד —

צריכים להבין איך מגשימים התבול והחילוק בין טועה בדבר משנה לטועה בשיקול הדעת. הגמ'⁴² מתחילה לחסיר איך מחלקים בין השלבים האלו, והראשונים מפרשים דברי הגמ' בדרכים שונים. יש מבינים⁴³ שחלוי באם יש ראיות

רק לאחד מהם או לזו יש ראיות וכן לחבירו. אחרים מפרשים⁴⁴ שתלוי באם יש ביד אחד מהמוחזקים ראיה שאילו היה השני יודעה, היה מבטל דעתו בשבילה.

אם כן, ניתן להבין דברי הרמב"ן, שהבאנו למעלה, קודם בא הזכרם לסנהדרין יתכן שסובר שב"ד הגדול טועה בדבר משנה — כלי אילו ישמעו דבריו יבטלו דעתם משום דעתו. ומשום כן, מחוייב הוא לנהוג כדעתו נגד סנהדרין. אמנם אחר בואו לפניהם ואחר שבשבו עליו טענותיו וכו' אי אפשר לו לסבור שזה דבר אחר שאי אפשר לחכמים לזכר עליו. וא"כ אין כאן עוד אפשרות של טעות בדבר משנה אלא טעות בשיקול הדעת. (יש להוסיף שכנראה יכולת זו לסבור שטועים בדבר משנה יתכן רק בחכם שבזמן הסנהדרין כדברי הרמב"ן⁴⁵, וכעין הסברא שכתבו הראשונים⁴⁶ לענין מחלוקת נגד הגאונים). אם כן, יוצא שהרמב"ן ג"כ מפרש הספרי והירושלמי כעין דברינו⁴⁷.

על ידי הנחה זו ניתן להבין למה הביא הרמב"ן הראיה ממצעה דר"ג ור"י לענין קביעות חדשים. ר' יהושע חשב שר"ג היה טועה טעות גמורה בקביעת חזושת, ועי"ז זמן יוחכ"פ. לפי הצטער מאוד בהיותו מוכרח לשמוע לסנהדרין של ר"ג כיון שטועים הם בדבר משנה. אבל ר"ע חידש לד"י, שכל פסק קביעות חדשים הם בכלל "שיקול הדעת" שיש הלכה של "אחם" אפילו מוטעים. ואם כן ההלכה של קביעות חדשים בכל ענין שווה להלכה של טועה בשיקול הדעת בכל החזרה כולה. וזה טעם הרמב"ן שהביא דוגמא זו.

— ה —

יוצא שיש להלכה גדרים מוחלטים וצורה קבוע, ומאיידך יש גוונים ואפשרות. בתוך המסגרת של ההלכה, סנהדרין קובעים דרך אשר ילכו בה. מאידך, גם סנהדרין אינם יכולים לעקור צורת ההלכה היסודית ולפרוץ גדרה — אף בטעות. בדרים של לא תסור ופר העלם דבר של ציבור מוגשמים הדמות של "לא בשמים היא"⁴⁸ וגם הדמות של "כך כתובה לפני במרום"⁴⁹.

1. עיי' הטבט משנה הוריות (פ"א מ"א) חזו"א הוריות (סי' י"ד סק"א) ומקצת דבריו צ"ע ואכמ"ל.
2. עיי' הוריות (ד'). ובענין טועה בדבר משנה ע"ע סוגית תנמי סנה' (לג.) ויראים (סוף סי' ר"ט).
3. הוריות (פ"א מ"א).
4. הוריות (כ).
5. ירושלמי הוריות (פ"א ה"א).
6. כנראה כשירי זה מבוסס על סנהדרין (לב) שקובע, "אחר... לא"כ הכי טוב (כן הוא הדין כאן) ללכת, "אחרים" כלי אחר הבי"ד המדול.

7. כמובן אין זה מקרא אלא רמז לפסוק. ועי"ע בשו"ת מלמד להועיל ח"ג (סי' פ"ב).
8. ספרי דברים (ז: יא).
9. השגות הרמב"ן למה"מ (שרש א') מה' ר' שעוועל (עמ' י"ו).
10. אין להבין (כמו שהבינו מקצת המפרשים) שפתרון הענין הלוי בחילוק בין "לחומרא" ל"לקולא" אף שיתכן הבל בעונש הזקן ממרא בין קולא לחומרא, לענין החיוב לשמוע למסדרין אין הבל כפשוטו. עיי' ירושלמי ע"ז (פ"ב ה"ח) הל' ממרים (פ"ד ה"א) הל' מאלכות אסורות (פ"ו הכ"ב). ב"י יו"ד (סי' קי"ד). ועי"ע בח"י ה"י"ן סנהדרין (ע"א). ספר ענין כל יד הוריות (ב) ד"ה וקטעי, ס' מאנבי המקום הוריות (ב) ד"ה אמר אבי, וה"י א. סופר לאמרי שם (עמ' רמ"ו הע' ג'). וכן מוכח מהרמב"ן עצמו כמה שמביא ראיה ומקור ממצעה דר"ג. (ע' להלן בסמוך). וזה ברור.
11. כן הוא ג"י הכ"י (עיי' במה' ר' שעוועל הע' 213) יש לדון עוד בזה, ואכמ"ל.
12. השגות הרמב"ן (ע"א).
13. עיי' מה' ר' שעוועל (הע' 210) וכנראה הוא ט"ס או גחמא. כמו שיתבאר בע"ה, ואכמ"ל.
14. עיי' מהרצ"ח ר"ה (כה) וחד"א כשעני יוסף להוריות (ב) ד"ה וקטעי. (ר' שעוועל וזה הענין בקנה ואין דבריו כלום).
15. בענין בכלל יש לעיין הציונים הנמלאים של ד"ר תפאן בשו"ת מלמד להועיל ח"ג (סי' פ"ב) וכמאמר הבי"ד הגדול וכו' — דענוס אנגלי (עמ' 110 הלאה); ומה שמביא שם.
16. יש לעיין שכמה מהמפרשים הציגו שהספרי שאמר על הימין שהוא שמאל וכו' הנוונה רק שמועצים לדינים דרבי אף שאינם כדון חוריה. כן פי' היב"א דברים (ז: יא), מנן גיבורים הוריות (ב) ד"ה שם ברשי וקטעי. ועי"ע חוקק של יוסף (ע"א) אמנם דבר זה דאי קשה שפשוט הפסוקים וכן הבנת חז"ל נראה כמשי"כ הרמב"ן (הלא הרמב"ם) בשרש א' ואכמ"ל.
17. וכן א"כ מש"כ ב"ס חפץ השם הוריות (ב) ד"ה גמ', ושעו, וה"י הרה"ה (סי' כ"א) מהטעמים שחזקנו, ואכמ"ל. והנבחר מדברי המפרשים נזכר להלן בע"ה.
18. מה שיש כאלו מפורסם (ושעו רבים לחשוב שכל מה' כן. אבל עיי' בה"ע הבאה). ולענין גרד זה עיי' לדוגמא: ברכות (ז); עירובין (ז); חגיגה (ח); תהוה (ח); חגיגה (ב); חגיגה (ב). ועי"ע מהרש"א ב"מ (ט"ז). כלי יקר דברים (ז: יא). ועי"ע בוק' ס' דוד רביעי (שהראה לי יעקב עלמן).
19. עיי' לדוגמא: יבמות (צ"ב) ופי' ר' אברהם מן מה' (ע"א). ושי"ע כחובות (נ) ד"ה הא קמ"ל, [ועי"ע ריטב"א חולין (צו) ד"ה רבין וכו']. דיבמות (מה) ועוד.
20. עיי' עירובין (ז).
21. עיי' ברכות (יא). ועוד.
22. פי' ר' יונה לאבות (פ"א מט"ו) ד"ה זה הדבר וכו'.
23. עיי' סנה' (ה. לג. לב).
24. חמורה (ד).
25. הוריות (ד).
26. עיי' רש"י כחובות (א) ד"ה ומי איכא וכו' הדין.
27. עיי' שבת (ק"ג) ובהש"י.
28. עיי' יו"ד (סי' רמ"ב ס"ח) וכו'.
29. ועי"ע הוריות (ד); שמוסין (על הא דויל קר'... מהוריות [ד-י] ששנא שהיה להם ללמוד לא למוד. ור"ש שלא היה להם ספק אמיתי אלא מדומה ור"ק. ואכמ"ל.
30. כמובן, כ"י אם גניח הלכה אויביקטיבית שאינה הלכה בספק ב"ד. אמנם נקודת זאת מפורשת כמה שיש הלכה של פר העלם דבר של ציבור והעובדה שיתכן טעות בסנהדרין הגדולה (וכמו שמלא מה שרק ראשון דהוריות) וזה ברור.
31. דברים (ז: ח). ועיי' פי' ר' יוסף בכור שור.

- 30. דברים (ה: כט), לפי פשוטו, ואכמ"ל. וע"ע מה שטענו רבים שבמקום שידע האמת לא שייך רוב כלל — ועיי' לדוגמא דברי רפ"מ מקצת מובא באהל תורה פ' בארשית (סי' ג').
- 31. משלי (ה: כו) ועיי' ברלכ"ג לשם.
- 32. פי' הריב"א לדברי (ז: יא).
- 33. מורה נבוכים (ח"ב פס"ו). וכזה כוונתה ראשונים ואחרונים ואכמ"ל.
- 34. צ"ח ברכות (סג). (רדע"ז שלא כל האחרונים כ"כ).
- 35. שבת (מה).
- 36. עיי' בבאר שבע להוריות (ב) ד"ה כי האי גונא. ועיי' למעלה בהע' שבסמוך.
- 37. עיי' בגדה לדרך (לבעל ס' באר שבע) דברים (ז: יא). ועיי' בעמודי ירושלים וכבר לאוץ לירושלמי הוריות (שם) ובאר שבע (שם). הדי"ק שמש"כ מקצת המפרשים שיש מה' בין הבבלי וירושלמי אינו נכון, ולהיסק מהבבלי יצא ממש כירושלמי, ואכמ"ל (ועיי' צפנת פענח ומראה הפנים (שם), ובשור"ת מלמד להועיל (שם).
- 38. הל' שגנות (פי"ג ד"ה).
- 39. עיי' פי' ענפי יהודה לספר הזוהר ח"א (צמ' צ"ח תפי' ג'). מורה"ל לדברים (ז: יא), ועמוד ירושלים לירושלמי הוריות (שם).
- 40. מנהדרין (פח).
- 41. עיי' הוריות (פ"ה ה"ז).
- 42. מנהדרין (לג).
- 43. ח"י תרי"ג ע"ז (ו).
- 44. ח"י הריב"א ונמוקי" (לשם).
- 45. ונראה, מהאי טעמא לא הזכיר הרמב"ן בפ"י לתורה מש"כ בהשגות לסה"מ.
- 46. עיי' רא"ש מנהדרין (פ"ד ה"ו).
- 47. וכן הבינו אחרים ברמב"ן כ"ו, עיי' מורח"י דברים (ז: יא). ור' יצחק איזק מלעמא בביאוריו לתוספתא הוריות (סי' ב').
- 48. כ"מ (נט).
- 49. ספרי לדברים (כו: ז).

הרב יצחק אברהם שניסקי
חבר הכולל

לפתרון בעית שרש שני של ספר המצוות

— א —

כנראה, גורל הרמב"ם לסבול גם ממבקרי וגם ממעריציו. אלו חלקו עליו, ואלו במקרים לא כ"כ מוצעים — פירשו דבריו שלא מדעתו. וכן קרה עם שרש שני שלו ויסודו שהולמד מי"ג מדות הוי מדברי סופרים. אף שדברי הרמב"ם מבוררים ופשוטים, אלו שחי הכחות יעידו על התעלת בהדגשת כוונתו האמיתית. כל דבריו כאן אינם לחוד לתרץ, אלא לפרסם שיטת הרמב"ם בענין זה.

הרמב"ם כותב: „השרש השני שאין ראוי למנות כל מה שלמדים באחת משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן או מדברי. כבר בארנו בפתיחת תכונתו בפירוש המשנה שרוב דיני התורה יצאו משלש עשרה מצות שהתורה נדרשת בהם ושחדין היוצא במדה מאותן המדות הנה פעמים תפול בו המתלוקת ויש שם דינין הן פירושים מקובלים ממש אין מחלוקת בהם אבל הם מביאין ראיה עליהן באחת משלש עשרה מדות... וכשיחיה זה כן הנה לא כל מה שנמצא מחכמים שהוציאו בהיקש משלש עשרה מדות נאמר שהוא למשה בסיני. ולא גם כן נאמר בכל מה שנמצאים בחלמוד שימסכוהו אל אחת משלש עשרה מדות שהוא דרבנן... לפיכך הראוי בזה שכל מה שלא תמצאוהו כתוב בתורה ותמצא בחלמוד שלמדוהו באחת משלש עשרה מדות, אם בארו הם כעצמם ואמרו שזה נוף תורה או שזה דאורייתא הנה ראוי למנותו... ואם לא... הנה הוא דרבנן... ואלו חשוב שאני בורח מלמנותו להיותן בלתי אמוניות והיות היין היוצא במדה היתה אמת או בלתי אמת. אין זאת הסבה. אבל הסבה כי כל מה שיוציא אדם הם ענפים מן השרשים שנאמרו לו למשה בסיני בכאור והם חרי"ג מצות — ואפילו היה המוציא משה בעצמו אין ראוי למנותם והראיה על זה כלו אמרם בגמ' תמורה אלף ושבע מאות קלין וחמורות וגויות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה... הנה נחבאר לך שאפילו בימי משה נאמר דקדוקי סופרים. כי כל מה שלא שמעו בסיני בכאור הנה הוא מדברי סופרים. הנה כבר התבאר כי חרי"ג מצות שנאמרו לו למשה בסיני לא ימנה בהן כל מה שילמד בשלש עשרה מדות ואפילו בזמנו ע"ה, כל שכן שלא ימנה בהן מה שהוציאו באחרית הזמן. אבל אמונת נביא מד' נתינת